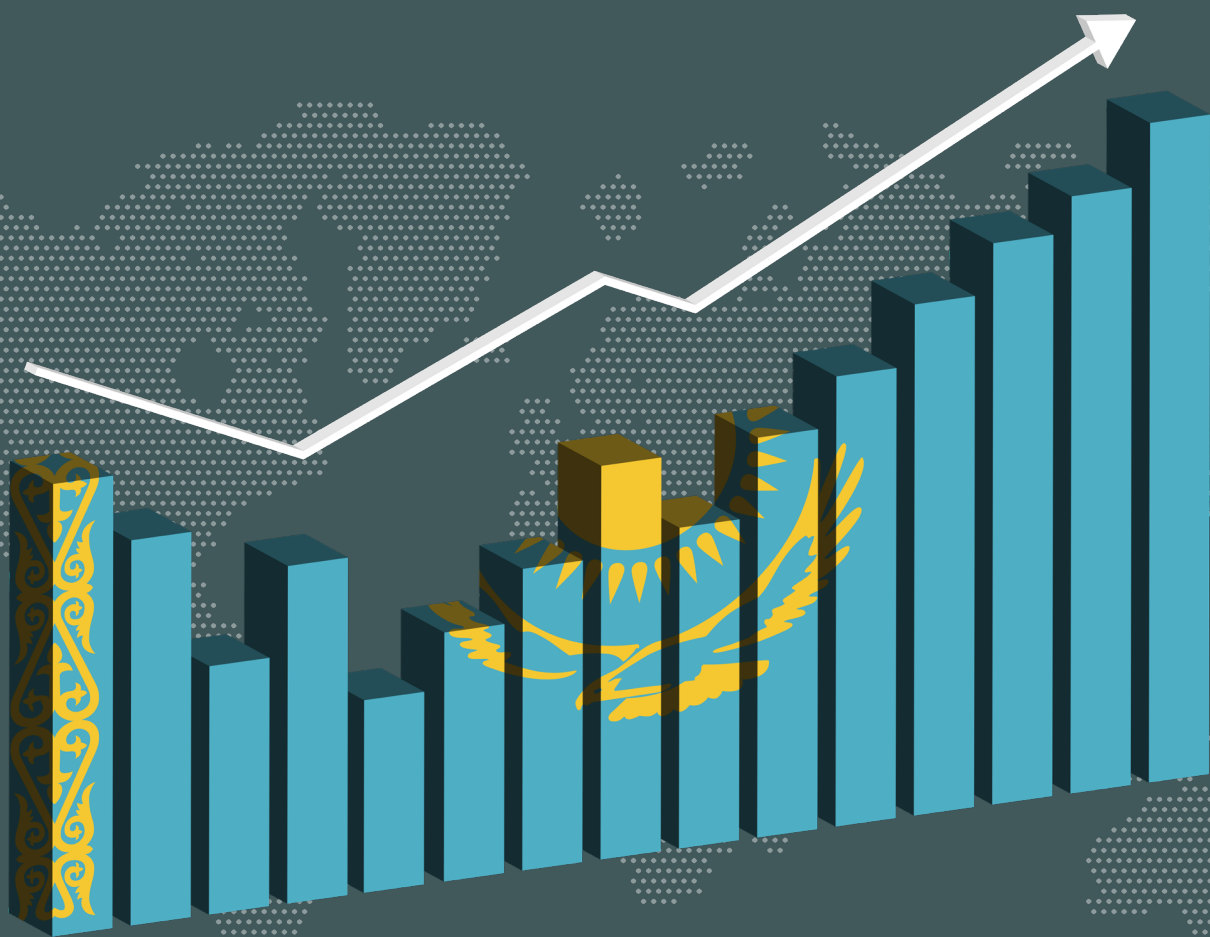

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

دیپلماسی اقتصادی قزاقستان

آبان ۱۴۰۱

شناسنامه گزارش

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

عنوان:

دیپلماسی اقتصادی قزاقستان

مدیریت اقتصاد کلان و آینده پژوهی

تاریخ انتشار: آبان ۱۴۰۱

واژه‌های کلیدی: دیپلماسی، قزاقستان، استراتژی توسعه، سیاست تجاری، موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد، اتحادیه‌های تجاری، موافقت‌نامه اتحادیه گمرکی، اتحادیه اقتصادی

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵

فهرست مطالب

۵	خلاصه کاربردی
۶	الف) قزاقستان: تجارت و اقتصاد در یک نگاه
۷	ب) استراتژی‌ها و سیاست تجاری قزاقستان
۲۰	ج) روابط تجاری ایران و قزاقستان
۲۶	د) جمع‌بندی و توصیه‌های سیاست‌گذاری

خلاصه کاربردی

- قزاقستان یکی از کشورهای مهم محیط پیرامونی ایران است که ظرفیت‌های توسعه‌نیافته بسیاری برای تجارت ایران به همراه دارد و مهمترین دلیل برای این امر که به نوعی وجه تفاوت این کشور با دیگر کشورهای آسیای مرکزی نیز هست، ظرفیت‌های ژئواکونومیک و جاه‌طلبی‌های استراتژیک این کشور در حوزه ترانزیت و نیز رابطه‌ی حسنه میان سران قزاقستان با قدرت‌های شرقی و غربی به طور هم‌زمان است.
- این کشور از ابتدای دهه ۲۰۰۰ تا کنون رشد اقتصادی قابل‌تحسینی را به نمایش گذاشته است و توانسته است در رده کشورهای موفق‌ی مانند ترکیه و شیلی قرار بگیرد. عمده این رشد اقتصادی تا اوایل ۲۰۱۰ مرهون بهای حامل‌های انرژی و منابع زیرزمینی بود، اما از اواسط این دوره یک فرایند اصلاحات اقتصادی در این کشور آغاز شد که تجارت و ترانزیت را در کانون استراتژی‌های توسعه‌ای قزاقستان قرار داد.
- توسعه مسیرهای ترانزیتی به ویژه مسیرهای شرق به غرب و توسعه صادرات با تکیه بر موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد دوجانبه و عضویت در اتحادیه‌ها و سازمان‌های تجاری منطقه‌ای و جهانی قلب استراتژی‌های قزاقستان را تشکیل می‌دهند. این کشور، خود را در مسیر طبیعی اتصال شرق به غرب، در کانون جاده باستانی ابریشم و نیز مسیر اتصال جدید قاره آسیا به آسیای مرکزی، روسیه و قاره اروپا می‌بیند و قصد دارد به کانون ترانزیتی در قلب اوراسیا تبدیل شود.
- در این راستا، رهبران قزاقستان سه سند کلیدی منتشر کرده‌اند که مهمترین منابع مکتوب سیاست‌های اقتصادی و تجاری این کشور را شامل می‌شوند. «شکوفایی، امنیت و رفاه رو به رشد همه شهروندان قزاقستان»، موسوم به سند ۲۰۳۰ از سال ۱۹۹۷، برنامه «استراتژی توسعه جمهوری قزاقستان تا ۲۰۵۰» موسوم به طرح ۲۰۵۰، و برنامه استراتژیک «مسیری به سوی آینده» عنوان این اسناد است.
- در راستای تحقق اهداف تعریف شده در این اسناد، یکی از مهمترین ابعاد سیاست تجاری قزاقستان عضویت در موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای دو و چندجانبه است. در حال حاضر، صرف‌نظر از سازمان تجارت جهانی که قزاقستان از سال ۲۰۱۵ عضو کامل آن شده است، این کشور در ۱۱ موافقت‌نامه از این دست عضو است که بیشتر آن‌ها در ارتباط و در راستای اتحادیه اقتصادی اوراسیا، EAE هستند.
- در ۲۰ سال گذشته ارزش تقریبی تجارت میان ایران و قزاقستان تنها ۶ میلیارد دلار بوده است. با این حال در سال‌های اخیر، هم‌زمان با تلاش‌های ایران برای توسعه روابط اقتصادی با

کشورهای منطقه، قزاقستان به عنوان یکی از کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اروسیا مورد توجه قرار گرفته است. به گفته سخنگوی گمرک ایران در خرداد ۱۴۰۱، در تجارت با کشور قزاقستان شاهد یک نقطه عطف بوده‌ایم.

الف) قزاقستان: تجارت و اقتصاد در یک نگاه

قزاقستان^۱ یکی از کشورهای وسیع جهان است که مساحت آن با کل اروپای غربی برابری می‌کند، در حالی که یکی از کم‌تراکم‌ترین نقاط جهان نیز به شمار می‌آید. به لحاظ استراتژیک، اهمیت آن در ایجاد ارتباط میان اقتصادهای رو به رشد چین و جنوب آسیا با روسیه و اروپای شرقی از مسیر جاده، راه‌آهن و بندرهای این کشور در دریای خزر است. از زمان استقلال در ۱۹۹۱، قزاقستان یکی از نمونه‌های موفق شده‌های اقتصادی منطقه را به نمایش گذاشته است و اصلاحات ساختاری و منابع غنی هیدروکربنی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی به این کشور کمک کرده است تا در رده کشورهای با درآمد بالای متوسط قرار گیرد. با این حال، این کشور به لحاظ اقتصادی با چالش‌های مهمی مواجه است که مهمترین آن‌ها شامل رشد کم تولید، نابرابری در توزیع ثروت، هزینه‌های بالای زندگی، محدودیت موقعیت‌های شغلی و نهادهای ضعیف هستند. طی دوران پاندمی کرونا این مشکلات تشدید و در سال ۲۰۲۲ منجر به اعتراضات عمومی شد که در تاریخ این کشور بی‌سابقه بود.^۲

با این همه دستاوردهای اقتصادی این کشور از زمان استقلال قابل انکار نیست. قزاقستان از زمان استقلال یک اقتصاد رو به رشد را تجربه کرده است، اما به طور ویژه از زمان توسعه اکتشاف و استخراج منابع طبیعی در ابتدای دهه ۲۰۰۰ رشد اقتصادی در این کشور شتاب بیشتری گرفت. از سال ۲۰۰۲ تا اواخر دهه ۲۰۱۰، تولید ناخالص داخلی سرانه این کشور شش برابر شده است و بر مبنای شاخص PPP اکنون در ردیف کشورهایی مانند شیلی، یونان و ترکیه است.^۳ درصد جمعیتی که زیر خط ملی فقر این کشور قرار دارند از ۴۶٫۷ درصد در سال ۲۰۰۱ به ۲٫۵ درصد در سال ۲۰۱۷ رسیده است و امید به زندگی نیز از ۶۵ سال در ۲۰۰۰ به ۷۳ سال در ۲۰۱۸ رسیده است.^۴

در حوزه تجارت، طی سه دهه اخیر و از زمان استقلال، این کشور یک اقتصاد باز را در پیش گرفته است و در سال ۲۰۱۸، صادرات کالا و خدمات معادل با ۳۷٫۵ درصد از ارزش تولید ناخالص داخلی این کشور را شامل می‌شده است. موقعیت ژئوپولیتیکی این کشور برای ادغام در زنجیره تولید ارزش جهانی ایده‌آل است. این

۱- با وجود اینکه این کشور از سال ۲۰۱۵ عضو سازمان تجارت جهانی شده است، هنوز ارزیابی سیاست تجاری این کشور از سوی این سازمان منتشر نشده و به طور کل، به ویژه در مقایسه با برخی از دیگر کشورهای همسایه مانند ترکیه و امارات متحده عربی، داده‌های اندکی از سیاست‌ها، برنامه‌ها و استراتژی‌های دولت در این حوزه در دست است. توجه به این محدودیت عمده پژوهش پیش رو ضروری است.

2- <https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan/overview>

3- OECD (2019), "Kazakhstan", in Economic Policy Reforms 2019: Going for Growth, OECD Publishing, Paris, <https://www.oecd.org/countries/kazakhstan/kazakhstan-economic-policy-reforms-2019.pdf>

4- World Bank (2020), World Bank Database - All Indicators, <https://data.worldbank.org/indicator> (accessed on 13 October 2020)

کشور در تقاطع اروپای غربی، جنوب آسیا، فدراسیون روسیه و جمهوری خلق چین قرار گرفته است. در حالی که تجارت با همسایگان آسیای مرکزی تنها ۵ درصد از کل صادرات این کشور در سال ۲۰۱۵ را در بر می‌گرفت، این منطقه برای تولیدات صنایع غیراستخراجی این کشور حیاتی است. این کشور در حال حاضر به طور فعال برای ادغام در اتحادیه اقتصادی اوراسیا فعالیت می‌کند و عضو سازمان تجارت جهانی هم هست.^۱

ب) استراتژی‌ها و سیاست تجاری قزاقستان

به طور کلی سیاست تجاری قزاقستان بر دو اصل کلی بنا شده است: توسعه مسیرهای ترانزیتی به ویژه مسیرهای شرق به غرب و توسعه صادرات با تکیه بر موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد دوجانبه و عضویت در اتحادیه‌ها و سازمان‌های تجاری منطقه‌ای و جهانی. این کشور، خود را در مسیر طبیعی اتصال شرق به غرب، در کانون جاده باستانی ابریشم و نیز مسیر اتصال جدید قاره آسیا به آسیای مرکزی، روسیه و قاره اروپا می‌بیند و به همین لحاظ، همانگونه که در ادامه خواهیم دید، سیاست‌های کلان و استراتژیک خود را بر مبنای این مزیت‌های ژئوپولیتیکی تعریف کرده و قصد دارد به کانون ترانزیتی در قلب اوراسیا تبدیل شود. از سوی دیگر، رهبران قزاقستان ادغام در بازارهای منطقه‌ای و جهانی را تنها راه توسعه پایدار دانسته از همین رو طی دو دهه اخیر تلاش کرده‌اند تا با عضویت در اتحادیه‌ها و نهادهای تجاری منطقه‌ای و جهانی، مسیر دسترسی این کشور برای صادرات کالاهایی که دارای مزیت نسبی است تسهیل کرده و سهم بیشتری از بازارهای منطقه‌ای و جهانی را به خود اختصاص دهند. این دو خط کلی، در کنار روند جدیدتری که بر توسعه دانش‌محور، دوستدار محیط زیست و همگام با انقلاب اطلاعاتی تأکید دارد، رئوس اصلی سیاست تجاری قزاقستان را در بر می‌گیرند. تمام این روندها، به ویژه از ابتدای دهه گذشته میلادی و با آغاز بحران در بازار انرژی، سرعت بیشتری به خود گرفته است.

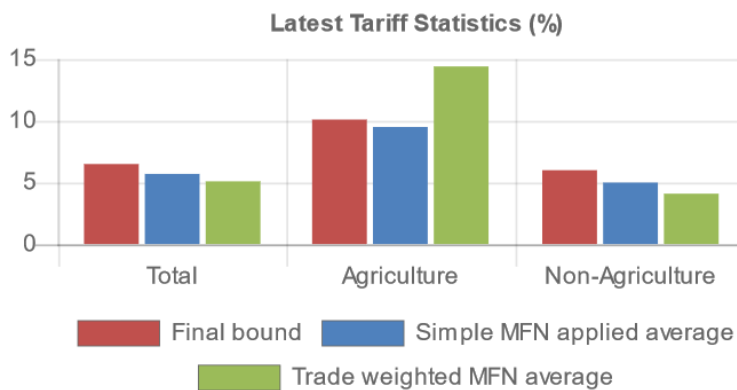
بنا بر آخرین گزارش موجود در سازمان تجارت جهانی، تولید ناخالص داخلی قزاقستان در سال ۲۰۲۰ بالغ بر ۱۶۴,۷۹۲ میلیارد دلار بوده که تولید ناخالص داخلی سرانه آن ۹۴۰۶ دلار و تجارت سرانه آن بین سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۰ بالغ بر ۲۹۱۳ دلار بوده است. آمارهای تجارت خارجی این کشور بیانگر آن است که در حوزه صادرات کالا، این کشور رتبه ۴۹ جهان و در حوزه واردات کالا رتبه ۵۷ جهان را در اختیار داشته است. این در حالی است که رتبه قزاقستان در حوزه صادرات خدمات مالی ۷۲ و در واردات خدمات مالی ۶۱ بوده است. ارزش کل صادرات کالای این کشور در ۲۰۲۰ برابر با ۴۶,۴ میلیارد دلار و واردات آن ۳۷,۲ میلیارد دلار بوده است. در حوزه صادرات، سوخت و محصولات معدنی با ۸۰,۸ درصد بخش عمده صادرات این کشور

1- World Bank (2018), A New Growth Model for Building a Secure Middle Class, <https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/29792>

را تشکیل داده است و بعد از آن، محصولات صنعتی با ۱۳,۲ درصد و محصولات کشاورزی با ۶ درصد قرار داشته‌اند. در مقابل، محصولات صنعتی ۸۲,۴ درصد از واردات این کشور را تشکیل می‌دهد؛ پس از آن محصولات کشاورزی با ۱۰,۶ درصد و سوخت و محصولات معدنی با ۶,۸ درصد قرار گرفته‌اند. مهم‌ترین مقاصد صادراتی قزاقستان شامل اتحادیه اروپا با ۴۲ درصد، چین با ۱۳,۶ درصد، روسیه با ۹,۷ درصد، کره جنوبی با ۵,۳ درصد و سوئیس با ۴,۶ درصد هستند. در مقابل، روسیه بزرگترین شریک وارداتی این کشور با ۳۶,۷ درصد است که پس از آن چین با ۱۷,۱ درصد و اتحادیه اروپا با ۱۶ درصد قرار دارند. کره جنوبی مبدأ واردات ۸,۹ درصد از کالاهای قزاقستان و ایالات متحده آمریکا نیز مبدأ وارداتی ۳,۵ درصد از کل واردات قزاقستان هستند. محصولات کشاورزی اصلی صادراتی قزاقستان گندم، جو، تخم کتان و تخم آفتاب‌گردان هستند و در مقابل، کاکائو، نیشکر، گوشت، آرد نان و شیرینی‌پزی وارد می‌کند. در مجموع پنج صادرات اول قزاقستان شامل نفت خام، گاز، مس، آلیاژهای فولاد و عناصر شیمیایی رادیو اکتیو هستند. در مقابل، ابزارهای ارتباط رادیویی-تلفنی، دارو، ابزارآلات لوله و دیگ بخار، ماشین‌آلات و تجهیزات مرتبط با گیاهان و موتور خودرو مهم‌ترین واردات قزاقستان را تشکیل می‌دهند.^۱

در حوزه تعرفه‌ها، همانگونه که در نمودار شماره یک مشاهده می‌شود، بیشترین تعرفه‌ها بر واردات محصولات کشاورزی اعمال می‌شود که عموماً بین ۱۰ تا ۱۵ درصد هستند. تعرفه کالاهای غیرکشاورزی به طور متوسط پنج درصد است.^۲

نمودار ۱- تعرفه واردات محصولات کشاورزی و غیرکشاورزی

Source [World Tariff Profiles; pdf](#); [Excel](#); [technical notes](#)

به طور کلی میانگین تعرفه‌های قزاقستان بر واردات در سال ۲۰۲۱ در کالاهای کشاورزی ۹,۵ درصد و در کالاهای غیرکشاورزی ۵ درصد بوده است. در حوزه کالاهای کشاورزی در سال ۲۰۲۱ توزیع تعرفه‌ها به این گونه بوده است که ۱۳,۱ درصد تعرفه آزاد، ۳۸,۷ درصد کالاها شامل تعرفه صفر تا ۵ درصد، ۲۲,۴

۱- سازمان تجارت جهانی

2- https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/kazakhstan_e.htm

درصد شامل تعرفه ۵ تا ۱۰ درصد، ۱۹,۵ درصد کالاها شامل تعرفه ۱۰ تا ۱۵ درصد، ۲,۶ درصد کالاها تعرفه ۱۵ تا ۲۵ درصدی، ۲,۹ درصد کالاها شامل تعرفه ۲۵ تا ۵۰ درصد، ۰,۵ درصد شامل تعرفه ۵۰ تا ۱۰۰ درصدی و ۰,۳ درصد شامل تعرفه بالای ۱۰۰ درصد می‌شوند. این ارقام در حوزه کالاهای غیرکشاورزی متفاوت هستند و نرخ تعرفه‌ها به وضوح پایین‌تر است. هیچ کالایی در این حوزه تعرفه بالای ۲۵ درصد ندارد و تنها ۰,۱ کالاها تعرفه ۱۵ تا ۲۵ درصد دارند. به جز این، ۷,۴ درصد کالاها با تعرفه ۱۰ تا ۱۵ درصد، ۲۵,۶ درصد با تعرفه ۵ تا ۱۰ درصد، ۳۸,۲ درصد با تعرفه ۰ تا ۵ درصد و ۲۸,۸ درصد نیز با تعرفه صفر وارد قزاقستان شده‌اند.^۱

در بین گروه‌های محصولات وارداتی، بیشترین تعرفه‌ها به ترتیب مربوط به تنباکو و نوشیدنی با ۲۴ درصد تعرفه، محصولات حیوانی با ۱۸ درصد و محصولات لبنی با ۱۴,۴ درصد است. در مقابل، تعرفه واردات پنبه صفر است و ماشین‌آلات الکترونیکی و غیرالکترونیکی و نیز گروه محصولات شیمیایی تعرفه ۴ تا ۵ درصد دارند. به لحاظ شرکای تجاری، صادرات قزاقستان به کشورهای چین، روسیه، تاجیکستان و اتحادیه اروپا در حوزه کالاهای کشاورزی و اتحادیه اروپا، چین، روسیه، ازبکستان و ترکیه در حوزه کالاهای غیرکشاورزی هستند.^۲ آمارهای مربوط به شرکای تجاری قزاقستان در حوزه ارزش افزوده و واردات و صادرات کالاهای واسطه‌ای نکات چشمگیری در مورد روندهای کلی سیاست تجاری این کشور و استراتژی‌های بلندمدت آن به همراه دارد. نخست اینکه در سال ۲۰۱۸ برترین صنایع قزاقستان در تولید ارزش افزوده شامل صنایع معدنی، تجارت عمده و خرده و فلزات خام بوده است. دوم اینکه سه مقصد اصلی صادرات ارزش افزوده این کشور شامل چین، آلمان و فرانسه بوده است که از ۸۸ درصد ارزش افزوده تا ۹۲ درصد در نوسان بوده است. به لحاظ منطقه‌ای، ارزیابی کلی از مشارکت قزاقستان در زنجیره جهانی ارزش تولید بین ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۸ به این شکل بوده است که در حالی که نرخ رشد سالیانه مشارکت قزاقستان در زنجیره ارزش جهانی ۰,۲ درصد بوده است، نرخ رشد سالیانه کل آسیا ۴,۵ درصد، اروپا ۴ درصد و امریکای شمالی ۴,۴ درصد بوده است. نکته مهمتر اینکه مهمترین مقاصد صادراتی مشارکت قزاقستان در زنجیره جهانی ارزش تولید چین با ۹,۶ درصد، آلمان با ۹,۵ درصد و اتریش با ۷,۷ درصد از کل صادرات ارزش افزوده داخلی قزاقستان به اقتصاد ثالث بوده است. در حالی که سهم درون‌دادهای خارجی در این حوزه به ترتیب متعلق به روسیه با ۳۵,۱ درصد، چین با ۱۱,۱ درصد و ایالات متحده با ۵,۸ درصد بوده است. همچنین، در حوزه صادرات کالاهای واسطه‌ای، سه مقصد برتر قزاقستان شامل چین با ۳۵,۴ درصد، روسیه با ۲۲,۴ درصد و ازبکستان با ۹,۱ درصد (به ترتیب ۶, ۴ و دو میلیارد دلار) در سال ۲۰۲۰ بوده‌اند، در حالی که مبادی نخست وارداتی کالاهای واسطه‌ای

۱- اعداد مربوط به تعرفه‌های MFN یا مبتنی بر اصل کامله الوداد است

قزاقستان عبارت از جمهوری روسیه با ۴۳,۹ درصد، چین با ۱۴,۷ درصد و کره جنوبی با ۹,۵ درصد بوده‌اند (به ترتیب با ۲,۷ و ۲ میلیارد دلار).^۱

۱- استراتژی‌های توسعه و اسناد سیاست تجاری

قزاقستان چند سند جامع توسعه دارد که بیشتر آن‌ها به صورت سخنرانی‌های عمومی رئیس‌جمهور این کشور ارائه شده است. رد پای هر سه رکن یاد شده در بالا در این اسناد موجود است. مهمترین این اسناد عبارتند از برنامه استراتژیک «شکوفایی، امنیت و رفاه رو به رشد همه شهروندان قزاقستان»، موسوم به سند ۲۰۳۰ از سال ۱۹۹۷، برنامه «استراتژی توسعه جمهوری قزاقستان تا ۲۰۵۰» موسوم به طرح ۲۰۵۰، و برنامه استراتژیک «مسیری به سوی آینده».^۲

۱-۱ شکوفایی، امنیت و رفاه رو به رشد همه شهروندان قزاقستان: نخستین سند مهم قزاقستان در این حوزه، سند شکوفایی، امنیت و رفاه رو به رشد همه شهروندان قزاق است که در سال ۱۹۹۷ در سخنرانی عمومی رئیس‌جمهور معرفی شد و استراتژی توسعه این کشور تا ۲۰۳۰ را به تصویر می‌کشد. بر مبنای این سند، هفت اولویت بلند مدت مبنای سیاست‌گذاری کشور قرار گرفت:

۱. امنیت ملی؛
۲. ثبات سیاسی داخلی و یکپارچگی جامعه؛
۳. رشد اقتصادی مبتنی بر بازار اقتصادی باز و سرمایه‌گذاری خارجی بالا و صرفه‌جویی داخلی؛
۴. سلامت، آموزش و رفاه شهروندان قزاقستانی؛
۵. منابع قدرت؛
۶. زیرساخت، به ویژه [زیرساخت‌های] حمل‌ونقل و ارتباطی؛
۷. دولت حرفه‌ای.

این استراتژی، متمركز بر جایگاه ژئوپولیتیک قزاقستان است و مبنای استراتژی توسعه این کشور را بر مبنای تبدیل این کشور به یک هاب ترانزیتی در منطقه اوراسیا تعریف کرده است. بر این اساس، قزاقستان نقطه تقارن تاریخ، سیاست، ژئوپولیتیک و اقتصاد برای تبدیل شدن به کانون ترانزیتی بین‌المللی است. بر مبنای این استراتژی، مهم‌ترین مزیت قزاقستان جایگاه جغرافیایی و موقعیت اقتصادی این کشور است. از این منظر، قزاقستان در چهارراه منطقه اوراسیا قرار گرفته است. فرایند جهانی شدن اقتصادی بین‌الملل به همراه شرایط سیاسی موقعیت مهمی برای قزاقستان فراهم کرده است تا به تعبیری، به عنوان عضوی از خانواده واحد مردم ترک، از مسیر نیاکانشان - که از این مؤلفه استراتژیک برای تشکیل خط باستانی جاده

1- WTO

2- Nurly Zhol

اگرچه استفاده کردند- بهره ببرند و یک کانال تجاری بین اروپا و آسیا تشکیل بدهند. قزاق‌ها معتقدند که بدون تردید در آینده جریان تجاری، مالی و مهاجرتی میان اروپا و آسیا رو به توسعه خواهد بود و آنها می‌توانند ایده‌آوراسیاگرایی را به عنوان یک رویکرد استراتژیک مهم بر آن سوار کنند. در این استراتژی، قزاقستان به عنوان یک قدرت اتصال‌گر معرفی می‌شود که به واسطه موقعیت خود می‌تواند و باید یک اقتصاد باز مبتنی بر تجارت آزاد ایجاد کند تا بتواند بازارهای منطقه را به یکدیگر متصل کند. قزاقستان در این سند خود را یک قدرت بین منطقه‌ای عمده می‌بیند که در مقایسه با کشورهای همسایه، از مزیت دموکراسی مقتدر و لیبرال برخوردار است و این امر، این کشور را به مقصد جذاب‌تری برای سرمایه‌های خارجی تبدیل می‌کند. بر همین اساس، قزاقستان یک کمیته دولتی سرمایه‌گذاری ایجاد کرد و با تشویق سرمایه‌گذاری خارجی، از سرمایه، فناوری و نفوذ سیاسی بازیگران خارجی در راستای طرح‌های توسعه‌ای خود بهره برده است.^۱

۱-۲ استراتژی توسعه قزاقستان تا ۲۰۵۰: طرح استراتژیک دوم که نقش چشمگیری در تعیین اولویت‌های قزاقستان داشته است، طرح موسوم به ۲۰۵۰ است. در دسامبر ۲۰۱۲، رئیس‌جمهور قزاقستان در یک سخنرانی ملی استراتژی کلان توسعه این کشور موسوم به «استراتژی توسعه جمهوری قزاقستان تا ۲۰۵۰» را معرفی کرد. هدف اصلی این استراتژی خلق یک جامعه با رفاه مبتنی بر دولت نیرومند، اقتصاد توسعه‌یافته با فرصت‌های کاری جهانی و ورود به باشگاه ۳۰ کشور توسعه‌یافته جهان اعلام شد. برای رسیدن به این مقصود، این استراتژی هفت اولویت بلندمدت را تعریف کرده است:

۱. سیاست اقتصادی دوره جدید: عمل‌گرایی همه‌جانبه اقتصادی مبتنی بر اصول سودآوری، بازگشت سرمایه‌گذاری و رقابت‌پذیری؛
۲. پشتیبانی همه‌جانبه از کارآفرینی، نیروی پیشروی اقتصاد ملی؛
۳. اصول جدید سیاست اجتماعی، تضمین اجتماعی و مسئولیت‌پذیری شخصی؛
۴. دانش و مهارت‌های حرفه‌ای به عنوان نقاط تحول کلیدی در نظام باآموزی، آموزش و کارورزی؛
۵. تقویت بیشتر دولت‌مندی و توسعه دموکراسی قزاقستان؛
۶. سیاست خارجی پیوسته و قابل پیش‌بینی برای پیشبرد منافع ملی و تقویت امنیت منطقه‌ای و جهانی؛
۷. میهن‌پرستی جدید قزاقستان به مثابه مبنای موفقیت جامعه چندقومی و چند عقیدتی.

کلیدیترین بحث این سند این است که همه چیز باید حول یک هدف سازمان پیدا کند: ترویج صادرات به بازارهای جهانی، جایی که تقاضای بلندمدت برای کالاها و خدمات قزاقستان وجود دارد. از میان ابعاد

گوناگون این سند، در حوزه تجارت و در حوزه ترانزیت، چند نکته چشمگیر است. نخست، تأکیدی که این سند بر ارتباط میان سیاست خارجی و تجارت دارد. این استراتژی اشاره دارد که تهدیدهای امنیتی جدیدی در آسیای مرکزی ظهور پیدا کرده است و دولت قزاقستان نیاز دارد هم‌زمان با مدرن‌سازی سیاست داخلی خود، سیاست خارجی خود را نیز مدرن‌تر کرده و تغییرات منطقه‌ای و جهانی را مد نظر قرار دهد. در همین راستا، اولویت‌های مدرن‌سازی سیاست خارجی را شامل این موارد می‌داند: تقویت ثبات منطقه‌ای و امنیت ملی به هر وسیله‌ای، توسعه فعالیت اقتصادی و دیپلماسی تجاری، تشدید همکاری‌های بین‌المللی در حوزه‌های فرهنگی، بشردوستانه، علمی و آموزشی، و در نهایت پیشبرد حمایت حقوقی از شهروندان و کسب و کارهای آن‌ها در خارج از مرزهای کشور. این سند تأکید دارد که هدف اصلی سیاست خارجی این کشور متنوع‌سازی این حوزه به منظور توسعه اقتصادی و به کارگیری دیپلماسی تجاری برای حفاظت از اقتصاد ملی است.^۱

در حوزه دوم، یعنی ترانزیت و زیرساخت‌ها، این سند اذعان دارد که زیرساخت باید امکان رشد اقتصادی را از دو راه افزایش بدهد؛ نخست، اقتصاد ملی را در محیط جهانی ادغام کند و دوم، از درون کشور به سوی منطقه حرکت کند. در این حوزه، رویکرد قزاقستان حتی تا حدی جاه‌طلبانه به نظر می‌رسد، چرا که تأکید بر این بوده است که به نقاط خروجی کشور توجه شود و ضمن تقویت زیرساخت‌ها و تسهیلات ترانزیتی و ارتباطی، فعالیت‌های مشترکی با کشورهای دیگر در آسیا، اروپا و آمریکا برای ساخت بندرگاه‌ها و توسعه هاب‌های لجستیکی و ترانزیتی در پیش گرفته شود؛ قزاقستان این برنامه را «همگرایی زیرساختی جهانی»^۲ می‌نامد. برنامه کلان در این حوزه این است که ظرفیت زیرساخت‌های ترانزیتی کشور تا ۲۰۲۰ در سطح کشور (نسبت به سال ۲۰۱۰) به دو برابر و تا ۲۰۵۰ به ده برابر برسد.^۳

۱-۳ مسیری به سوی آینده: اشاره شد که بحران‌های اقتصادی دهه ۲۰۱۰ به ویژه در حوزه انرژی، دولت قزاقستان را به سوی بازنگری و اصلاح برخی طرح‌های استراتژیک و زیرساختی کشور سوق داد. طرح رئیس‌جمهور موسوم به «قزاقستان در واقعیت جدید جهانی: رشد، اصلاح و توسعه» برای پنج بخش کلیدی اقتصادی-اجتماعی در کشور، بخشی از این راه حل بود. طرح دولتی توسعه زیرساخت‌ها، موسوم به «مسیری به سوی آینده» Nurly Zhol در همین راستا مورد تأکید قرار گرفت. این طرح در اصل شامل حمایت از کسب‌وکارهای متوسط و کوچک، خانه‌سازی، کشاورزی و امثال آن بود، اما هم‌زمان با یکی از طرح‌های صنعتی مهم کشور موسوم به برنامه دولتی توسعه نوآورانه سریع صنعتی (PFIID) همراه شد و آن پروژه نیز به عنوان بخشی از «مسیری به سوی آینده»، برنامه پنج ساله دوم

1- Official Website of the President of the Republic of Kazakhstan

2- Global Infrastructural Integration

3- Official Website of the President of the Republic of Kazakhstan

توسعه دولتی، به کار گرفته شده و منابع اضافی برای پیشبرد آن‌ها و توسعه زیرساخت‌های کشور اختصاص داده شد که از مازاد درآمد صادرات منابع زیرزمینی تأمین شد.

به این ترتیب، برنامه راهی به سوی آینده تبدیل به یک برنامه توسعه زیرساختی مهم در قزاقستان شد که با هدف تبدیل این کشور به یک هاب لجستیکی و ترانزیتی میان دو بازار بزرگ جهانی، چین و اروپا در قلب اوراسیا تعریف شد و ارزش سرمایه‌گذاری‌های آن ۳۳ میلیارد دلار برآورد شد که سهم دولت در آن ۱۵ درصد بوده است.^۱

یک بخش دیگر از پروژه‌های زیرساختی و ارتباطی قزاقستان طی دوران مورد بحث، پروژه مشارکتی غرب اروپا-شرق چین است که اهمیت بسیاری برای اتصال دو قاره به هم دارد و سرعت ترانزیت از بندرهای شرقی چین به اروپا را تا ۲,۵ برابر افزایش می‌دهد. همچنین، توسعه بندرهای دریایی قزاقستان در دستور کار قرار گرفت و بزرگ‌ترین بندر این کشور، آکتائو، توسعه چشمگیری پیدا کرد و به ظرفیت ۳ میلیون تن کانتینر خشک و ۱,۵ میلیون تن کانتینر دریایی رسید. این بندر، واقع در غرب کشور در دریای خزر، نقطه عزیمت مهم ترانزیتی قزاقستان به شمار می‌آید که با خط آهن به مرز کورگوس شرقی^۲ در مرز با چین متصل می‌شود. یکی دیگر از بندرهای مهم قزاقستان در دریای خزر، کوریک^۳ است که با ظرفیت ۴ میلیون تن کانتینر در سال ایجاد شده است و علاوه بر کالاهای مصرفی، بیشتر متمرکز بر انتقال محصولات پتروشیمی، شیمیایی و گاز مایع است.^۴

تصویر ۱- نقشه مسیرهای بین‌المللی قزاقستان

Source :http://www.jexpress.co.jp/english/logi_kazakhstan.html

- 1- Cabar Asia
- 2- Khorgos Eastern Gate
- 3- Kuryk
- 4- Cabar Asia

۲- موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد و عضویت در سازمان‌ها و اتحادیه‌های تجاری

همانگونه که اشاره شد، یکی از ارکان اصلی استراتژی توسعه و سیاست تجاری قزاقستان عبارت است از عضویت در موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای دو و چندجانبه. در حال حاضر، صرف‌نظر از سازمان تجارت جهانی که قزاقستان از سال ۲۰۱۵ عضو کامل آن شده است، این کشور در ۱۱ موافقت‌نامه از این دست عضو است که بیشتر آن‌ها در ارتباط و در راستای اتحادیه اقتصادی اوراسیا، EAE هستند. در این بخش، این موافقت‌نامه‌ها به طور خلاصه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱,۱ موافقت‌نامه تجاری قزاقستان-ارمنستان: این موافقت‌نامه در سال ۱۹۹۹ امضا شد

و از سال ۲۰۰۱ اجرایی شد و در راستای تصمیم شورای سران دولت‌های CIS برای توسعه منطقه تجارت آزاد و برای توسعه روابط دوجانبه و اندرکنش‌های تجاری و اقتصادی تعریف شده است. این موافقت‌نامه در حقیقت یک معاهده تجارت آزاد است که کلیه کالاهایی را که از گمرک یکی از طرفین به مقصد گمرک طرف مقابل صادر می‌شود از تعرفه معاف می‌کند. این معافیت هم شامل کالاهایی می‌شود که کاملاً تولید داخل کشور صادرکننده هستند و هم کالاهایی که با وارد کردن مواد خام از کشور سوم و ایجاد ارزش افزوده بر آن‌ها در کشور صادرکننده تولید شده‌اند. برخی کالاها می‌توانند از این معافیت تعرفه‌ای استثناء شوند، ولی کشورها نمی‌توانند مالیات، سهمیه‌بندی یا موارد مشابه را به صورت یک‌جانبه بر کالاهایی که در فهرست این استثنائات نیستند، اعمال کنند، مگر در شرایط خاصی که کمبود خاصی در مورد برخی کالاهای محدود در یکی از طرفین وجود داشته باشد و یا کسری شدیدی در موازنه‌های پرداخت به وجود آمده باشد. موارد اخیر می‌تواند به صورت یک‌جانبه اعمال شود، ولی این مسئله باید به صورتی عقلایی و در یک بازه زمانی کاملاً محدود تا زمان بر طرف شدن مشکل باشد. بر طبق این موافقت‌نامه، صادرات مجدد نیز شامل محدودیت‌های جدی می‌شود و تنها به کشورهای ثالث، آن هم با موافقت کتبی کشور مبدأ محدود می‌شود. با این حال، طرفین متعهد به فراهم کردن امکانات ترانزیت آزاد کالا برای یکدیگر و از خاک یکدیگر شده‌اند.^۱

۱,۲ موافقت‌نامه تجارت آزاد قزاقستان-گرجستان: این موافقت‌نامه در سال ۱۹۹۷ امضا

و از سال ۱۹۹۹ اجرایی شد تا همکاری‌های اقتصادی میان طرفین توسعه پیدا کند. این امر در راستای تعهدات طرفین به اصول تجارت آزاد GATT محقق شد و طرفین را متعهد می‌کند که ضمن خودداری از در پیش گرفتن کنشی که منجر به آسیب طرف مقابل یا نقض اصول

1- <https://docsonline.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/WT/REG/172-1.pdf&Open=True>

برابری و منافع متقابل شود، هرگونه عوارض گمرکی، مالیات و جریمه و محدودیت کمی بر صادرات و واردات کالا از/به گمرک یکی از طرفین را حذف کنند. همچنین، مالیات‌ها و عوارض مستقیم یا غیرمستقیم اعمال شده بر کالاهای وارداتی از یکی از طرفین به دیگری نباید از مالیات و عوارض اعمال شده بر کالاهای مشابه محلی تجاوز کند و نیز، قواعد حاکم بر انبارداری و جابه‌جایی نیز باید مشابه قواعد اعمال شده بر فرایندها و کالاهای محلی باشد. محدودیت‌های کمیته موقتی نیز باید کاملاً تعریف شده و بر اساس قواعد GATT و WTO باشند. همچنین، صادرات مجدد نیز باید با مجوز طرف مقابل و بر اساس موافقت‌نامه‌ها باشد. علاوه بر این، طرفین متعهد به فراهم کردن تسهیلات، امنیت، قواعد و شرایط لازم برای آزادی ترانزیت کالا میان طرفین شده‌اند.^۱

۱,۳

موافقت‌نامه تجارت آزاد میان قرقیزستان و قزاقستان: این موافقت‌نامه در ژوئن ۲۰۰۵ میان طرفین امضا شد و در نوامبر همان سال اجرایی شد و به این لحاظ، قدیمی‌تر از دو موافقت‌نامه پیشین است. بر مبنای این موافقت‌نامه، طرفین متعهد به حذف تعرفه‌های گمرکی بر واردات یا صادرات کالاهای با منشأ محدوده گمرکی یکی از طرفین به مقصد محدوده گمرکی کشور مقابل هستند و استثنائات به طور سالیانه در قالب پروتکل‌های جداگانه‌ای تعیین می‌شوند. کالاهای با منشأ یک کشور نیز شامل کالاهایی می‌شود که یا کاملاً در آن کشور تولید شده‌اند یا با استفاده از مواد اولیه یا ملزومات وارداتی از کشور ثالث تولید شده‌اند؛ ولی تغییرات انجام شده بر روی آن‌ها به حدی بوده است که طبقه‌بندی کالایی آن‌ها بر مبنای یکی از چهار رقم نخست HSDCC تغییر کرده باشد. علاوه بر این، مالیات‌ها و عوارض مستقیم یا غیرمستقیم اعمال شده بر کالاهای وارداتی از یکی از طرفین به دیگری نباید از مالیات و عوارض اعمال شده بر کالاهای مشابه محلی یا کشورهای سوم تجاوز کند و نیز، قواعد حاکم بر انبارداری و جابه‌جایی نیز باید مشابه قواعد اعمال شده بر کالاهای داخلی و کشورهای سوم باشند. با این حال، برخی محدودیت‌های کمیته عقلایی و در زمان کمبود جدی در بازار محلی یکی از طرفین یا کسری موازنه جدی می‌تواند به صورت موقت و در بازه زمانی تعریف شده توسط یکی از طرفین اعمال شود.^۲

۱,۴

موافقت‌نامه تجارت آزاد قزاقستان-اوکراین: این موافقت‌نامه در سال ۱۹۹۴ امضا شد ولی چهار سال بعد در ۱۹۹۸ به مرحله اجرا درآمد. موافقت‌نامه تجارت آزاد میان دو کشور بر مبنای سند دوستی و همکاری که طرفین پیش‌تر امضا کرده بودند و برای منافع دوجانبه

1- <https://docsonline.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/WT/REG/123-1.pdf&Open=True>

2- <https://docsonline.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/WT/REG/81-1.pdf&Open=True>

برای توسعه همکاری‌های اقتصادی امضا شد و در راستای تصمیم‌های شورای سران CIS برای ایجاد یک منطقه آزاد تجاری شکل گرفت. این سند نیز محتوایی شبیه به دیگر اسناد دوجانبه تجارت آزادی دارد که قزاقستان با دولت‌های دیگر امضا کرده است و شامل حذف تعرفه‌ها و عوارض برای کالاهایی است که یا به طور کامل در یکی از دو کشور طرف موافقت‌نامه ساخته می‌شوند و یا مواد اولیه آن‌ها از کشور سومی وارد می‌شود ولی در فرایند تولید به گونه‌ای به کار گرفته می‌شود که طبقه‌بندی آن حداقل چهار رقم در HSDCC تغییر پیدا کند. موارد استثنا نیز در سند جداگانه‌ای مورد توافق قرار گرفته اند. علاوه بر این، مالیات‌ها و عوارض مستقیم یا غیرمستقیم اعمال شده بر کالاهای وارداتی از یکی از طرفین به دیگری نباید از مالیات و عوارض اعمال شده بر کالاهای مشابه محلی تجاوز کند و نیز، قواعد حاکم بر انبارداری و جابجایی نیز مشابه قواعد اعمال شده بر فرایندها و کالاهای محلی است.^۱

۱.۵ موافقت‌نامه اتحادیه گمرکی فدراسیون روسیه، بلاروس و جمهوری قزاقستان:

این موافقت‌نامه در ۱۹۹۵ امضا و در ۱۹۹۷ اجرایی شد و طی سال‌های بعد، به مبنایی برای اتحادیه اقتصادی اوراسیا تبدیل شد. بر مبنای این موافقت‌نامه، طرفین تعهد کردند یک اتحادیه گمرکی واحد بر مبنای اهداف و اصول مشترک و با سازوکارهای مشخصی که طی چند مرحله به اجرا در آمد را تشکیل دهند. موافقت‌نامه مورد بحث ابتدا میان بلاروس و روسیه شکل گرفت و بعدتر، همانگونه که در بند دوم آن بحث می‌شود، متعهد است تا فعالیت‌های اقتصادی خارجی خود را بر مبنای این موافقت‌نامه تنظیم کند. یک نهاد اجرایی برای اعمال سیاست‌ها و مقررات این موافقت‌نامه تشکیل شد تا سیاست تجاری واحد سه کشور را سازمان داده و مقررات مربوط به اتحادیه گمرکی را تعیین کند. مبنای حل اختلافات نیز مشاوره تعیین شد.^۲

۱.۶ معاهده منطقه آزاد تجاری میان اعضای کشورهای مستقل مشترک المنافع

(CIS): این موافقت‌نامه که از زمان فروپاشی شوروی موضوع بحث بود، در سال ۲۰۱۱ نهایی شد و توسط روسیه، اوکراین، بلاروس، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان، مولداوی و ارمنستان امضا شد. این موافقت‌نامه شامل شکل‌دهی به یک منطقه آزاد تجاری میان اعضای CIS است و آذربایجان تنها کشور این منطقه است که به آن ملحق نشده است. همچنین، به جز اوکراین، مولداوی، ازبکستان و تاجیکستان دیگر کشورهای این موافقت‌نامه هم‌زمان عضو

1- <http://rtais.wto.org/UI/PublicShowMemberRTAIDCard.aspx?rtaid=572>

2- <http://rtais.wto.org/UI/PublicShowMemberRTAIDCard.aspx?rtaid=579>

اتحادیه اقتصادی اوراسیا نیز هستند.

۱,۷

منطقه مشترک اقتصادی (CEZ): این موافقت‌نامه تجاری با هدف ایجاد یک منطقه آزاد تجاری میان کشورهای بلاروس، روسیه، قزاقستان و ازبکستان در سال ۲۰۰۳ امضا شد و از می ۲۰۰۴ اجرایی شد. هدف این موافقت‌نامه توسعه تجارت و سرمایه‌گذاری میان اعضا با هدف تقویت اتحاد و توسعه اقتصادی است. اعضا متعهد می‌شوند که مرحله به مرحله همگرایی اقتصادی میان یکدیگر را با ایجاد یک منطقه آزاد تجاری بدون محدودیت تعمیق بخشند و از این مسیر به یک مجموعه قواعد و سیاست‌های یکپارچه برای رقابت، یارانه، نظام تعرفه‌گذاری و قواعد غیرتعرفه‌ای دست پیدا کنند. همچنین، اعضا متعهد می‌شوند سیاست‌های کلان اقتصادی خود را با یکدیگر هماهنگ کرده و شرایط گردش آزاد کالا، سرمایه و نیروی کار را در چارچوب منطقه فراهم کنند. شورای سران کشورهای عضو -موسوم به CHS- بالاترین مرجع تعیین خط مشی‌ها و روندها در این مجموعه است که هر کدام از کشورها در آن یک رأی دارند و تصمیم‌ها بر مبنای اجماع گرفته می‌شود.

۱,۸

اتحادیه اقتصادی اوراسیا: این معاهده، که جامع‌ترین موافقت‌نامه اقتصادی منطقه‌ای است که قزاقستان در آن عضویت دارد، ابتدا با عضویت سه کشور روسیه، بلاروس و قزاقستان در سال ۲۰۱۵ تشکیل شد و بعدتر ارمنستان و قرقیزستان نیز به آن پیوستند. ماهیت این اتحادیه شامل موافقت‌نامه همگرایی اقتصادی و اتحادیه گمرکی است و اعضا تلاش می‌کنند تا به یک توسعه اقتصادی پایدار برای بهبود کیفیت زندگی شهروندان خود برسند. به این منظور، اتحادیه یک بازار آزاد برای کالاها، خدمات، سرمایه و نیروی کار به شمار می‌رود و مدرن‌سازی جامع اعضا را به منظور بالا بردن سطح رقابت‌پذیری و همکاری در سطح اقتصادهای منطقه‌ای دنبال می‌کند. مهم‌ترین ارکان اتحادیه شامل شورای عالی اقتصادهای اوراسیا، شورای بین دولتی اوراسیا، کمیسیون اقتصادی اوراسیایی و دادگاه اتحادیه اقتصادی اوراسیا هستند. اتحادیه اوراسیایی در حوزه گمرکی، بین کشورهای عضو مانند یک بازار واحد عمل می‌کند و در تجارت با کشورهای سوم یک نظام تعرفه‌ای واحد و قواعد و ابزارهای واحدی را به کار می‌گیرد (Article 25). ایجاد مناطق آزاد تجاری و نیز انبارهای آزاد جهت تسهیل تجارت و برای افزایش رشد اقتصادی اعضا در دستور کار این اتحادیه قرار دارد (Article 27). در داخل اتحادیه، اعضا به تجارت آزاد با یکدیگر بدون هیچگونه تعرفه و مالیات و عوارض می‌پردازند و هیچگونه مانع غیرتعرفه‌ای مانند آنتی دامپینگ و ابزارهای موازنه‌ای مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. این اتحادیه همچنین اصول یک سیاست تجاری مشابه را برای تسهیل و توسعه تجارت خارجی

اعضا تشریح کرده و مورد استفاده قرار می‌دهد (Article 33). این اصول شامل موارد کلی و عمومی می‌شود که مبنای کار سیاست تجاری در اتحادیه قرار می‌گیرد، در حالی که اعضا می‌توانند به صورت شخصی نیز با طرف‌های خارجی وارد معاهدات تجاری شوند، این توافق‌نامه‌ها می‌توانند به صورت جمعی توسط اتحادیه نیز بسته شوند و در این صورت تمام اعضا ملزم به پیروی از آن هستند. تا کنون، این اتحادیه سه معاهده با صربستان، ویتنام و ایران به صورت جمعی منعقد کرده است، صرف نظر از دو مورد صربستان و ویتنام، به لحاظ اهمیت معاهده با ایران و به لحاظ اینکه این معاهده بر اساس اساسنامه اتحادیه تجاری اوراسیا برای قزاقستان نیز لازم الاجرا خواهد بود، توافق‌نامه میان اتحادیه اقتصادی اوراسیا و جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی سریع صورت گرفته است.

۱,۹

موافقت‌نامه تجاری ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا: این موافقت‌نامه در سال

۲۰۱۸ امضا شد و در ۲۰۱۹ عملیاتی شد و در ذات خود یک موافقت‌نامه تجارت آزاد به شمار می‌رود که با هدف آزادسازی و تسهیل تجارت کالا میان طرفین و کاهش یا حذف موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای در گروه‌های مشخص کالایی منعقد شده است. در این موافقت‌نامه طرفین متعهد شده‌اند تا یک سال پس از اجرایی شدن آن، مذاکرات برای تشکیل منطقه تجارت آزاد را آغاز کنند و تا سه سال، آن را به نتیجه برسانند. با این حال، بر طبق بند ۱۱-۱ این موافقت‌نامه طرفین می‌توانند در صورت تهدید جدی برای منابع پولی و یا کمبود کالاهای داخلی محدودیت‌هایی را بر تجارت وضع کنند. در حوزه عوارض گمرکی کشورها ملزم به اصل کامله الوداد (MFNT) هستند (بند ۱-۲) و متعهد شده‌اند عوارض گمرکی و تعرفه‌ای هر کالایی را تا حد کمترین میزانی که به هر کشور سومی اختصاص داده‌اند، برای تجارت با یکدیگر نیز تعریف کنند و از آن فراتر نروند. این بند البته شامل موافقت‌نامه‌های مناطق آزاد تجاری یا اتحادیه‌های گمرکی و نیز امتیازات اعطا شده به کشورهایی با کمترین حد توسعه یافتگی یا همسایگان بلاواسطه نمی‌شود. در حوزه داخلی نیز قواعد، رویه‌ها، مالیات داخلی یا عوارض مشابه برای کالاهای داخلی نباید با مقاصد حمایتی بر کالاهای وارداتی اعمال شود (بند ۲,۲) و کالاهای وارداتی از طرفین نباید موضوع مالیات و عوارضی بیش از آنچه بر کالاهای داخلی اعمال می‌شود، باشد. این امر شامل دیگر مقررات و الزامات نیز می‌شود. با این حال، ملاحظاتی در مورد یارانه‌های کالاهای تولید داخل و تعیین حداکثر قیمت برای کالاها در نظر گرفته شده است. (پیشین، ردیف ۶ و ۷) بر اساس بند ۲,۸ این موافقت‌نامه، طرفین همچنین ملزم به رعایت ترانزیت برای محموله‌های می‌وند که از مبدأ

یا به مقصد یکی از طرفین بارگیری و در حال انتقال است. هیچگونه تمایزی در این زمینه وجود نخواهد داشت. این محموله‌ها مشمول هیچگونه محدودیت و تأخیر نخواهند شد و از تمام عوارض گمرکی و عوارض ترانزیتی، به جز هزینه خدمات و هزینه‌های اجرایی معاف خواهند بود.^۱

۳. توسعه پایدار، دوستدار محیط زیست و همگام با انقلاب اطلاعاتی

در کنار دو روند کلان که در بالا به آنها اشاره شد، یکی از جریان‌های جدیدتری که در قزاقستان در حوزه اقتصاد فعال شده و از اهمیت بالایی برای دولت برخوردار است، فرایندهایی است که نهادهای سیاست‌گذار این کشور و عموماً با همکاری نهادهای بین‌المللی در حوزه توسعه پایدار، دوستدار محیط زیست و همگام با انقلاب اطلاعاتی در پیش گرفته است. رهبران قزاقستان برای پایدار کردن رشد اقتصادی خود و حفظ توان رقابت اقتصادی طی دهه‌های آینده تأکید زیادی بر این حوزه‌های جدید دارند و از این رو، در آینده تأثیرهای این برنامه‌ریزی‌ها و اولویت‌گذاری‌ها بر حوزه تجارت خارجی این کشور نیز قابل مشاهده خواهد بود.

مانند بسیاری از کشورهای دیگر، یکی از ابعاد مهم اصلاحات اقتصادی قزاقستان، کاهش اتکای کشور به انرژی‌های تجدیدناپذیر و کاهش تولید کربن برای رسیدن به یک اقتصاد پایدار و دوستدار محیط زیست است. در حال حاضر، پروژه کارآمدی انرژی قزاقستان با حمایت بانک جهانی در این کشور در حال اجرا است که در طراحی و اجرای طرح‌های کاهش مصرف انرژی موفقیت آمیز ارزیابی شده و در کنار طرح‌های دولت برای کاهش مصرف انرژی و بهبود کارایی در بیشتر بخش‌ها، به ویژه در بخش حمل و نقل عمومی در حال پیشرفت است.^۲

در سال ۲۰۲۰ رئیس‌جمهور اعلام کرد که هدف نهایی این کشور رسیدن به سطح خنثی تولید کربن^۳ تا سال ۲۰۶۰ است که یک طرح جاه طلبانه به شمار می‌آید. با توجه به اینکه صنایع مرتبط با انرژی کربنی ۸۰ درصد از تولید گازهای گلخانه‌ای قزاقستان را در بر می‌گیرد و از این حیث، جایگاه ۱۴م دنیا را در اختیار دارد، رسیدن به این هدف بسیار دشوار ارزیابی شده است. با این حال، طراحی استراتژی‌های ملی در راستای تعهدات این کشور به توافق نامه پاریس، از جمله الزام کل بخش‌های اقتصادی کشور به کاهش ۱۵ درصدی تولید گازهای گلخانه‌ای تا ۲۰۳۰ گام‌های درستی در این مسیر به شمار می‌آیند. این کشور، همچنین نخستین کشور آسیای مرکزی است که طرح تجارت آلاینده‌گی^۴ را به شکل قانونی

1- https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417815/iatc_21052018

2- World Bank

3- Carbon Neutrality

4- Emissions Trading Scheme

اجرا می‌کند و به موجب آن، قیمت گذاری‌هایی را بر مبنای کربن صورت می‌دهد. علاوه بر این، در اجرایی کردن طرحی که با هدایت بانک جهانی در این کشور در حال اجرا است، دولت قزاقستان هفت بخش اقتصادی در این کشور را ملزم به کاهش تولید کربن بین سال‌های ۲۰۲۳ تا ۲۰۳۰ کرده است که این بخش‌ها شامل صنایع انرژی، کشاورزی، صنعت، صنعت ذغال سنگ، مدیریت آبی، حمل و نقل و تسهیلات^۱ هستند. اهمیت عمده این اصلاحات در اقتصاد قزاقستان علاوه بر الزامات یک اقتصاد پایدار و رقابتی، موانعی است که اتحادیه اروپا به عنوان یکی از مهمترین شرکای تجاری این کشور، برای تجارت با کشورهای تولیدکننده گازهای گلخانه‌ای تعریف کرده است.^۲ این امر به ویژه باید مورد توجه سیاست‌گذاران ایرانی نیز قرار بگیرد که برای حفظ بازار کالاهای ایرانی در اتحادیه اروپا ناگزیر از در پیش گرفتن رویه‌های مشابهی خواهند بود.

مسئله بعدی تأکید اسناد سیاست‌گذاری و توسعه استراتژیک قزاقستان بر توسعه پایدار، دانش‌محور و در راستای جوامع اطلاعاتی-ارتباطی است. در تمام اسنادی که در این پژوهش به آنها اشاره شد، یک بخش مهم از سیاست‌گذاری این کشور متمرکز بر توسعه دانایی، بهبود منابع انسانی و گسترش نهادهای آموزشی و زیرساخت‌های اطلاعاتی در کشور است. در سند ۲۰۵۰ که به طور جدی بر توسعه زیرساخت‌های ترانزیتی و ارتباطی متمرکز شده است، یک نکته چشمگیر این است که از منظر این سند، ترانزیت تنها محدود به ترانزیت کالا و خدمات نیست. بر مبنای این سند، قزاقستان تلاش می‌کند تا ترانزیت اطلاعات^۳ را نیز در دستور کار قرار داده و دولت ملزم می‌شود به گونه‌ای برنامه‌ریزی کند که تا سال ۲۰۳۰ میزان حداقلی ۲-۳ درصد از جریان جهانی ترانزیت اطلاعات از قزاقستان عبور کند و این عدد تا ۲۰۵۰ دوبرابر شود.^۳

ج) روابط تجاری ایران و قزاقستان

روابط تجاری ایران با قزاقستان در سال‌های اخیر هرگز رقم قابل توجهی را به خود اختصاص نداده است؛ به طوری که در ۲۰ سال گذشته ارزش تقریبی تجارت دو کشور تنها به ۶ میلیارد دلار می‌رسد. با این حال در سال‌های اخیر، هم‌زمان با تلاش‌های ایران برای توسعه روابط اقتصادی با کشورهای منطقه، قزاقستان به عنوان یکی از کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا مورد توجه قرار گرفته است. بنا بر اظهارات سخنگوی گمرک ایران در خرداد ۱۴۰۱، در بررسی ۲۰ ساله تجارت با این کشور شاهد یک نقطه عطف بوده‌ایم؛ به گونه‌ای که می‌توان دهه ۸۰ را دهه واردات از قزاقستان و دهه ۹۰ را دهه صادرات به این کشور دانست.^۴ جدول زیر آمارهای تجارت میان ایران و قزاقستان در سال‌های گذشته را نشان می‌دهد.

1- utilities

2- EU Economic Laws

3-Official Website of Kazakhstan President

جدول ۱- مبادلات تجاری ایران و قزاقستان^۱

سال	واردات		صادرات	
	ارزش (میلیون دلار)	وزن (متریک تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (متریک تن)
۱۳۹۶	۶۶/۷	۲۲۰۹۳۲	۱۶۸/۸	۳۳۰۰۴۱
۱۳۹۷	۸۷/۴	۲۹۷۴۲۸	۱۳۲/۷	۴۶۴۱۷۲
۱۳۹۸	۱۰۵	۲۶۳۵۴۹	۱۶۵/۴	۵۸۸۳۶۸
۱۳۹۹	۳۷/۳	۸۹۹۶۶	۱۶۷/۸	۳۳۷۸۳۳
۱۴۰۰	۷۷/۸	۲۱۶۹۴۷	۱۸۷	۵۱۱۷۰۱

خشکبار، میوه، سیب‌زمینی، رب گوجه، بیسکویت، توتون و تنباکو، ماشین‌آلات مورد استفاده در معادن، محصولات پتروشیمی، محصولات پلیمری، انواع کفپوش، وسایل گرمایشی گازسوز، انواع چسب، انواع رنگ، ظروف شیشه‌ای، قطعات ماشین‌آلات کشاورزی، محصولات آهن و فولاد، محصولات سلولزی بهداشتی، سیمان، مصالح ساختمانی، لوله و شیلنگ، چینی بهداشتی، شیر خشک و لبنیات صنعتی، انواع سنگ، بوکسیت و سود سوزآور مهم‌ترین اقلام صادراتی ایران به قزاقستان را تشکیل می‌دهد.

در مقابل، انواع دانه‌های روغنی، جو، ذرت دامی، گوشت، خوراک آبزیان، اجزاء و قطعات مدارهای مجتمع (IC)، تایر ماشین‌آلات سنگین، ماشین‌آلات مورد استفاده در صنایع فلز، ماشین‌آلات تزریق پلاستیک، محصولات فولاد، قطعات ماشین‌آلات کشاورزی و انواع چرخ‌دنده عمده صادرات قزاقستان به ایران را تشکیل می‌دهد.^۲

توانمندی ایران در صنایع دارویی، مواد غذایی و پتروشیمی، ساختمان‌سازی و کشاورزی، صدور خدمات فنی و مهندسی و وجود ترمینال نفتی منطقه آزاد بندرانزلی - با قابلیت ذخیره‌سازی و توزیع مشتقات نفتی - نقاط قوت ایران در تجارت با قزاقستان دانسته شده است.

با این وجود، فقدان زیرساخت‌های مناسب حمل‌ونقل و در نتیجه بالا بودن هزینه حمل کالا به قزاقستان، نبود بانک مشترک و بسترهای مناسب مالی، آشنایی اندک تجار ایرانی با بازار قزاقستان، نبود مرکز تجاری و نمایشگاه‌های دائمی در قزاقستان و ناتوانی شرکت‌های ایرانی در رقابت با کالاهای رقیب در قزاقستان اصلی‌ترین نقاط ضعف ایران در تجارت با قزاقستان است.

در این شرایط، اجرایی شدن موافقت‌نامه تجارت ترجیحی ایران و اوراسیا از آبان ماه سال ۱۳۹۸، جلسات منظم کمیسیون مشترک دو کشور، ظرفیت‌های قزاقستان در حوزه معدن و کشت فراسرزمینی، گفتگوهای دو کشور در خصوص همکاری بندری و دریایی، اتصال بندر کوریک قزاقستان به شبکه راه‌آهن سراسری این

۱- گمرک جمهوری اسلامی ایران
 ۲- اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

کشور^۱ و برخورداری ایران و قزاقستان از روابط سیاسی مثبت، مهم‌ترین فرصت‌های توسعه تجارت بین دو کشور محسوب می‌شوند.^۲

در ارتباط با تهدیدهای پیش روی روابط تجاری ایران و قزاقستان، هر چند نگاهی به جدول شماره یک نشان می‌دهد که حجم تجارت دو کشور چندان تحت تأثیر اعمال مجدد تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده علیه ایران نبوده است، مشکلاتی که این تحریم‌ها و (FATF) در زمینه روابط بانکی ایجاد کرده است، به مانعی برای ایجاد بسترهای مالی لازم برای توسعه روابط تجاری دو کشور تبدیل شده است. از سوی دیگر، برای توسعه تجارت با قزاقستان، افزون بر روسیه، چین، کره جنوبی و چند کشور اروپایی که مهم‌ترین شرکای تجاری قزاقستان را تشکیل می‌دهند، در سطح منطقه ایران با رقبای مهمی همچون ترکیه، ازبکستان، هند و جمهوری قرقیز روبه‌رو است که همگی سهم بالاتری از تجارت با قزاقستان را به خود اختصاص داده‌اند.^۳

در این شرایط، در سال‌های اخیر دو کشور تلاش‌های خود را برای ارتقاء روابط تجاری گسترش داده‌اند. از جمله حوزه‌های مورد توجه مقام‌های دو کشور توسعه همکاری در بخش کشاورزی و تولید غذا بوده است. در حال حاضر بیش از ۸۰ درصد نیاز ایران به دانه‌های روغنی از کشورهای آمریکای جنوبی و جنوب شرق آسیا وارد می‌شود؛ این در حالی است که قزاقستان یکی از تولیدکنندگان مهم این دانه‌ها در جهان است و تلاش دارد درآمد خود از صادرات دانه‌های روغنی را به ۷ میلیارد دلار برساند. همچنین این کشور ظرفیت بالایی در سایر محصولات کشاورزی دارد.^۴ با توجه به محدودیت‌های ایران در تولید کشاورزی، قزاقستان هم در زمینه صادرات غذا به ایران و هم در حوزه کشت فراسرزیمینی مورد توجه قرار گرفته است.^۵ همچنین توسعه ترانزیت کالا از بنادر جنوبی ایران به قزاقستان (و سایر کشورهای آسیای مرکزی)، نفت و گاز، کشتیرانی در دریای خزر، پتروشیمی، فلزات، مواد معدنی و شیمیایی، دامپروری، مصالح ساختمانی و خدمات فنی و مهندسی از دیگر حوزه‌هایی است که مورد توجه بخش خصوصی ایران و وزارت تجارت قزاقستان قرار گرفته است.^۶

در کنار موارد مطرح‌شده، احتمالاً مهم‌ترین فرصت پیش روی تجارت میان ایران و قزاقستان، توافق تجارت ترجیحی (PTA) ایران با کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا است.^۷ چنانکه گفته شد، پیشنهاد این

۱- بندر کوریک همچنین جایگاه ویژه‌ای در ابتکار کمربند و راه چین دارد.

۲- سازمان توسعه تجارت ایران

1- WITS

۴- برآورد می‌شود ۷۰ درصد از سرزمین قزاقستان قابل کشاورزی است.

۵- در این راستا در دیدار سفیر ایران در قزاقستان با وزیر کشاورزی این کشور، بر گسترش همکاری‌های تجاری در بخش کشاورزی تا ۲/۵ میلیارد دلار تأکید شده است.

نک: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی خراسان رضوی

۶- اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی خراسان رضوی

۷- همانطور که گفته شد این توافق در اصل یک توافق تجارت آزاد است که به سبب دغدغه‌های ایران و فقدان تجربه تجارت آزاد در کشور، عملاً به یک توافق تجارت ترجیحی تبدیل شده است.

توافق در ابتدای سال ۲۰۱۵ ارائه و مذاکرات در خصوص آن از سال ۲۰۱۶ آغاز شد؛ در سال ۲۰۱۸ به امضا رسید و از سال ۲۰۱۹ به مرحله اجرا درآمد. توافق تجارت ترجیحی میان ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا در اکتبر سال جاری منقضی خواهد شد و دو طرف مذاکرات فنی در خصوص توافق تجارت آزاد (FTA) را آغاز کرده‌اند.^۱ تحت تأثیر این توافق -از اکتبر ۲۰۱۹ تا اکتبر ۲۰۲۰- تجارت میان ایران و کشورهای عضو اتحادیه (ارمنستان، بلاروس، روسیه، قزاقستان و جمهوری قرقیز) ۸۴ درصد افزایش یافت؛ هرچند با بحران همه‌گیری کرونا این تجارت به شدت ضربه خورد.^۲

در حال حاضر، امتیازهای اعطایی ایران به کشورهای عضو اتحادیه، ۳۸۰ کد کالایی شامل محصولات کشاورزی و صنعتی را شامل می‌شود. از این تعداد ۱۳۳ کد مشمول تثبیت (بدون کاهش) نرخ تعرفه (بر مبنای سال ۲۰۱۷) و سایر کدهای کالایی مشمول تخفیف با میانگین ۲۳/۱ درصد هستند. در طرف مقابل امتیازات اعطایی کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا به ایران شامل ۵۰۳ کد کالایی است که ۴۴ درصد از آن‌ها مشمول تثبیت (بر مبنای سال ۲۰۱۹) بوده و سایر کدها به طور میانگین مشمول ۵۶/۳ درصد در نرخ تعرفه می‌شوند.^۳

موفقیت طرف‌ها در ارتقاء توافق کنونی به توافق تجارت آزاد، شمار اقلام مشمول معافیت‌های گمرکی را دست کم ۸ هزار قلم افزایش می‌دهد که بی‌شک حجم مبادلات تجاری ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا را به شکلی قابل توجه بالا خواهد برد؛ هر چند فقدان بسترهای بانکی -به واسطه تحریم‌ها علیه ایران- میان ایران و اتحادیه، عدم اتصال راه‌آهن ایران-روسیه از مسیر کشورهای عضو اتحادیه در قفقاز،^۴ کمبود کامیون‌ها و واگن‌های مجهز به یخچال،^۵ توسعه نیافتگی و فقدان زیرساخت‌های لازم در بنادر ایرانی دریای خزر^۶ و دانش اندک دو طرف از ویژگی‌های بازار هدف، مهم‌ترین موانع توسعه تجارت میان ایران و کشورهای عضو اتحادیه هستند.^۷

در شرایط توسعه نیافتگی بنادر شمالی ایران، توسعه حمل‌ونقل ریلی میان ایران و قزاقستان، از جمله راه‌کارهایی است که مورد توجه دو کشور قرار گرفته است. یکی از پروژه‌های ارتباطی مهمی که قزاقستان را به ایران متصل می‌کند، خط آهن قزاقستان-ترکمنستان-ایران است که از اهمیت بالایی برای دسترسی این کشور به بازار خاورمیانه و نیز تقویت دسترسی به مسیرهای شمال-جنوب برخوردار است. راه‌آهن قزاقستان-

1- Asian Development Bank, Asia Regional Integration Center

2- Iran and Eurasian Economic Union Negotiations: Upgrading EAEU-Iran Preferential Trade Agreement into a Free Trade Agreement

طبق توافق طرف‌ها چنانچه تا اکتبر ۲۰۲۲ توافق تجارت آزاد نهایی نشود، توافق کنونی (تجارت ترجیحی) به مدت سه سال تمدید خواهد شد. نک: روزنامه ایران، شماره ۷۸۷۵

۳- عسگری ارجنکی، منصور، موافقتنامه تجارت ترجیحی بین ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا، دریچه نو، زمستان ۱۴۰۰، تهران

۴- ج. آذربایجان که می‌تواند این ضعف را برطرف کند، عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا نیست و ارمنستان و روسیه مرز مشترک ندارند.

۵- حدود ۶۰ درصد از صادرات ایران به اعضای اتحادیه را محصولات کشاورزی تشکیل می‌دهد.

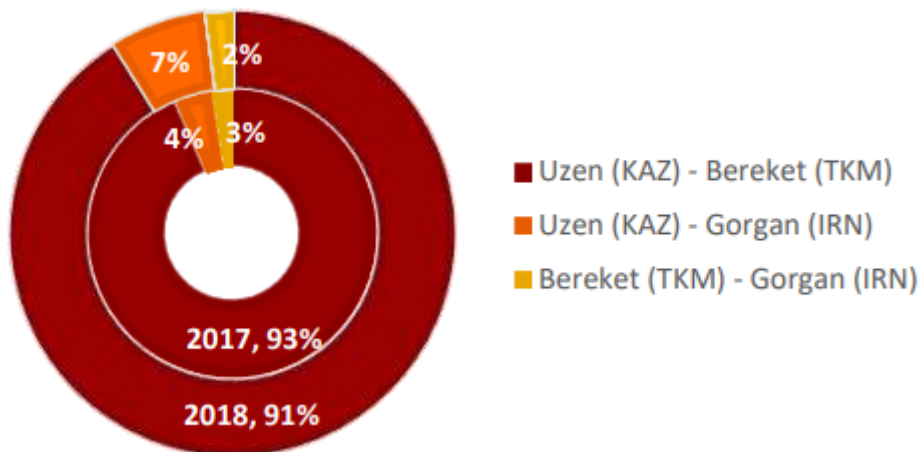
۶- بنادر ترکمن، امیرآباد، نوشهر، انزلی و آستارا مجموعاً ظرفیتی معادل ۴۰ میلیون تن کالا را دارا هستند که در شرایط فعلی تنها از ۶ میلیون تن از این ظرفیت بهره‌برداری می‌شود.

7- Iran and Eurasian Economic Union Negotiations: Upgrading EAEU-Iran Preferential Trade Agreement into a Free Trade Agreement

ترکمنستان-ایران KTI در سال ۲۰۱۴ به بهره‌برداری رسید. هر چند از سال ۲۰۱۶ برخی محموله‌های کالایی از مبدأ چین، از طریق این خط ریلی وارد ایران شده است، با این حال نخستین اجلاس برای «پروژه مطالعاتی در خصوص تجاری‌سازی کریدور ریلی KTI» در سال ۲۰۱۹ در تهران برگزار شد^۱ و نهایتاً یادداشت تفاهم برای توسعه همکاری ریلی میان ایران، ترکمنستان و قزاقستان در حاشیه اجلاس سران کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی (اگو) در خرداد ۱۴۰۱، میان نمایندگان سه کشور به امضا رسید که بر اساس آن، کارگروهی مشترک، جهت پیگیری سازوکارهای توسعه ترانزیت ریلی میان سه کشور شکل گرفته است.

نمودار ۲- سهم قزاقستان، ترکمنستان و ایران از ترانزیت کالا از طریق KTI

KTI Cargo traffic (ths. ton)

از ابتدای بهره‌برداری از KTI به طور پیوسته شاهد رشد وزنی حمل‌ونقل کالا در این مسیر بوده‌ایم. نمودار شماره ۲ مجموع وزنی ترانزیت کالا از این مسیر^۲ را در فاصله سال‌های ۱۸-۲۰۱۵ نشان می‌دهد. علیرغم

۱- ابتکار و مدیریت مجموعه نشست‌هایی که با هدف تجاری‌سازی راه‌آهن قزاقستان-ترکمنستان-ایران برگزار می‌شود را کمیسیون اقتصادی و اجتماعی آسیا-پاسیفیک ESCAP، یکی از پنج کمیسیون منطقه‌ای سازمان ملل بر عهده دارد.

2- Study on Physical and Non-physical barriers along KTI railway corridor

این رشد، یکی از چالش‌های خط ریلی KTI که عملاً آن را هدف اصلی خود (متصل کردن آسیای مرکزی به خلیج فارس به عنوان بخشی از کریدور بین‌المللی شمال-جنوب) دور کرده است، نامتوازن بودن ترانزیت کالا در قسمت‌های شمالی و جنوبی آن است. نمودار شماره ۳، سهم سه کشور از ترانزیت کالا از طریق KTI^۱ را نشان می‌دهد.

هر چند اطلاعاتی از حجم ترانزیت کالا از مسیر KTI پس از سال ۲۰۱۸ ارائه نشده است، احتمالاً اجرایی شدن توافق تجارت ترجیحی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا به افزایش این میزان کمک کرده است؛ با در نظر گرفتن این نکته که در سال ۱۳۹۹ ارزش دلاری واردات کالا از قزاقستان در گمرک‌های سرخس، منطقه ویژه اقتصادی سرخس، مشهد و اینچه‌برون، برابر با ۱/۸۵ میلیون دلار (کمتر از ۵ درصد) و صادرات کالا به این کشور در این گمرک‌ها معادل ۴۹/۲۱ میلیون دلار (کمتر از ۳۰ درصد) بوده است، می‌توان به این نتیجه رسید که سهم KTI در تجارت ایران و قزاقستان همچنان از پتانسیل‌های این مسیر ریلی فاصله زیادی دارد.

با توجه به آنچه گفته شد به نظر می‌رسد، چشم‌اندازهای روشنی در خصوص توسعه تجارت ایران و قزاقستان وجود دارد که با اراده سیاسی دو کشور هم حمایت می‌شود؛ با این حال در این مسیر محدودیت‌ها و عدم قطعیت‌هایی وجود دارد که به ظرفیت دو کشور برای توسعه تجارت دوجانبه مربوط نیست و به شکلی غیرمستقیم آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در این میان هرچند موضوعاتی همچون دانش اندک دو طرف نسبت به ویژگی‌ها و ظرفیت‌ها بازار یکدیگر در کوتاه مدت با افزایش مبادلات و برگزاری دوره‌های مشترک میان فعالان اقتصادی قابل برطرف شدن است، موانعی همچون توسعه نیافتگی زیرساخت‌های بندری ایران در بلند مدت چالش‌های مهمی را برای روابط تجاری دو کشور ایجاد خواهد کرد که فائق آمدن بر آن‌ها با پیچیدگی‌های فراوانی روبه‌رو است.

با این حال، توجه به یک نکته از منظر قزاق‌ها ضروری است که رهبران قزاق معتقدند پتانسیل این مسیر تنها در صورتی عملیاتی خواهد شد که تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران رفع شود. در فضای سیاست‌گذاری قزاقستان تردیدهایی در مورد پتانسیل‌های اقتصادی و تجارت ایران در صورت تداوم تحریم‌ها وجود دارد و برای تبیین این موضوع از جمله به این مسئله اشاره می‌کنند که در سفر شی جین پینگ به قزاقستان در سال ۲۰۱۶ طرفین توافق کردند طی ۱۰ سال آینده میزان تجارت دوجانبه خود را به ۶۰۰ میلیارد دلار برسانند، در حالی که حجم کل تجارت ایران و چین در سال ۲۰۱۴ برابر با ۵۲ میلیارد دلار بوده است.^۲

1- Ibid

2- Cabar Asia

د) جمع‌بندی و توصیه‌های سیاست‌گذاری

قزاقستان یکی از کشورهای آسیای مرکزی است که مانند دیگر کشورهای این منطقه طی دهه‌های گذشته حجم تجارت چشمگیری با ایران نداشته است. با این حال، این کشور به چند دلیل از پتانسیل‌هایی بیش از دیگر کشورهای این منطقه برخوردار است و از این رو، تلاش برای گسترش روابط تجاری با قزاق‌ها در آینده دستاوردهایی بیش از موارد مشابه به همراه خواهد داشت. این دلایل، به طور مفصل در این گزارش توضیح داده شده‌اند که مهمترین آنها عبارتند از موقعیت ژئواکونومیک قزاقستان که آن را تبدیل به یکی از کانون‌های ترانزیتی در منطقه کرده است، حکومت با ثبات و وجود نهادها و زیرساخت‌های لازم برای توسعه تجارت دوجانبه. مجموع این شرایط باعث شده است تا قزاقستان نه تنها به یک مقصد جذاب برای کالاهای ایرانی، بلکه به مسیری مطمئن برای صادرات مجدد و ترانزیت کالا تبدیل شود. به این منظور، این پژوهش موارد زیر را به‌عنوان توصیه‌های عملی پیشنهاد می‌کند:

- ۱- هرچند موافقت‌نامه ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا که قزاقستان نیز جزئی از آن است، زیرساخت نهادی مهمی برای توسعه تجارت دوجانبه به شمار می‌رود، با این حال این تا زمانی که این موافقت‌نامه تبدیل به یک موافقت‌نامه تجارت آزاد نشود و یا منجر به الحاق ایران به اتحادیه اقتصادی اوراسیا نگردد، نمی‌تواند در بلندمدت و میان مدت مبنایی مطمئن برای فعالیت تجار دو کشور، به ویژه تجار قزاق که گزینه‌های بیشتر و سهل‌الوصول‌تری در اختیار دارند فراهم کند.
- ۲- مسائلی مانند موانع قانونی، تحریم‌های بین‌المللی، قیمت‌گذاری دستوری و قوانین حمایتی از تولیدات داخلی مهمترین موانع تداوم و تأثیرگذاری موافقت‌نامه‌های تجاری ایران با کشورهای خارجی از جمله اتحادیه اقتصادی اوراسیا به شمار می‌رود و بنابراین اصلاحات در ساختار و قوانین اقتصادی کشور شرط مهمی برای توسعه تجارت خارجی کشور و از جمله با قزاقستان است.
- ۳- یکی از حوزه‌هایی که می‌تواند برای توسعه روابط تجاری دوجانبه تأثیرگذاری باشد تجارت دانه‌های روغنی است. ایران یکی از واردکننده‌های اصلی این محصولات و قزاقستان یکی از تولیدکنندگان بزرگ آنها در جهان است. در حالی که ایران در حال حاضر عمده‌نیاز خود را از امریکای جنوبی و آسیا تأمین می‌کند، قزاقستان با توجه به بعد مسافت کمتر می‌تواند جایگزین بخشی از نیاز وارداتی ایران شود. قزاقستان زمین و آب زیادی برای کشاورزی در اختیار دارد و دولت هم برنامه‌های بلندمدت برای توسعه این بخش و از جمله با همکاری کشورهای دیگر دارد. به این ترتیب، کشت فرامرزی می‌تواند در دستور کار همکاری‌های دوجانبه برای افزایش همکاری‌ها و افزایش سطح تجارت دوجانبه قرار گیرد.
- ۴- یکی از مهمترین زیرساخت‌های تجارت میان دو کشور راه‌آهن KTI است. این مسیر هرچند عملیاتی

شده است، با این حال آمار حمل و نقل کالا از آن چندان قابل توجه نیست. استفاده از ظرفیت‌های این مسیر و فعال کردن آن کمک مهمی برای تجار دو کشور خواهد بود. به ویژه، به لحاظ تسهیل مبادلات و ایجاد جذابیت برای تجار و تولیدکنندگان، تبدیل منطقه ویژه اقتصادی سرخس به منطقه آزاد تجاری-اقتصادی می‌تواند تأثیرگذار باشد.

۵- ارمنستان، به‌عنوان عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا، مسیر زمینی برای دسترسی به دیگر اعضای این اتحادیه ندارد و ایران، به‌عنوان کشور شریک این اتحادیه، می‌تواند به پل ارتباطی میان این کشور و دیگر اعضا تبدیل شود. در مورد خاص قزاقستان، تعریف یک مسیر ارتباطی از راه‌آهن KTI به ارمنستان، مثلاً از طریق کوریدور شمال جنوب، می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.

۶- گسترش همکاری‌های ایران و قزاقستان در صنعت انرژی آمار تجارت دوجانبه را تا حد چشمگیری بهبود خواهد بخشید. استفاده از ظرفیت‌های مسیر خط آهن KTI برای اتصال نفت قزاقستان به خلیج فارس و دریای عمان می‌تواند به‌عنوان یک گزینه مورد توجه قرار گیرد.